

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Raiski, Seppo

Title: Kanssaihmissuhteisiin

Year: 2008

Version: Published version

Copyright: © 2008 Eurooppalaisen filosofian seura ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Raiski, S. (2008). Kanssaihmissuhteisiin. *Niin & näin*, 14(2), 114-118.
<https://netn.fi/artikkeli/kanssaihmissuhteisiin>

Seppo Raiski Kanssaihmissuhteisiin

Alfred Schütz, *Sosiaalisen maailman merkityksenkäs rakentuminen. Jobdatus ymmärtävään sosiologiaan* (Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt, 1932). Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere 2007. 493 s.

Tähän konstruktivismien, etnometodologioiden ja fenomenologioiden solmu-kohtaan palaaminen on yllättävän antoisaa. Hyvin Schützinsä lukeneet Harold Garfinkel, Peter L. Berger ja Thomas Luckmann ovat ottaneet opikseen. Luen Schütziä teoksen hengen mukaisesti nykypäivän tiedonintressien, *attention à la vien* ja *Intressenlagen* valossa, siis presentistisesti.

Edmund Husserlin fenomenologia ja Henri Bergsonin elämysten ja tajunnan virran eli *duréen* ideat vievät kuvaukseen sosiaalimaailman konstituutiosta. Hahmottuu havainnoiva sosiaalitieteellinen ohjelma. Liikkeelle päästään Max Weberin ymmärtävästä sosiologiasta, joka tutkii toimijan tarkoittamaa mieltä. 1. Miten mieli (*Sinn*) syntyy *duréessa* yksinäisen minän reflektoidessa jonkin elämysvirtansa osaa ja

antaessa sille 'esiin nostetun' olemistavan? Päätyneen keston osan muistamisessa tai elämän reflektioaktissa syntyy mielekäs elämys. 2. Miten me olemme osallisia toisen minän sielunelämään, mitä erilaisia merkityksenannon tapoja esiintyy sinäsuhteessa? Tässä puretaan Weberin lähtöoletus sosiaalisen maailman mielekkäiden ilmiöiden intersubjektiiivisesta yhdenmukaisuudesta. 3. Sosiaalimaailman konstituutio avataan etenemällä kasvokkaisten sinäsuhteiden "lähimaailmasta" vain välillisesti koettavissa olevaan kanssamaailmaan. Kansakunta ja moderni yhteiskunta ovat kaikki välillisiä sosiaalisia suhteita sisältäviä kanssamaailman "sosiaalisia koostumia", joissa toimijoilla on "nuo-suhde" toisiin ihmisiin ja heidän minuuteensa. Tieto toisesta ihmisestä on tyyppitynnyttä: sosiaalisissa koostumissa

toimintamme ja ymmärryksemme orientoituu tyyppeihin.

Schutz laatii kokonaisvaltaista sosiaalimaailman tieteiden uudistamisen ohjelmaa. Se voisi olla yhä uusien tieteiden luomisen ohjelma elämismaailman jäsentymisten pohjalta. Naistutkimuksen, ymmärtävän tai fenomenologisen psykologian ja eräiden muiden uusien ihmistieteellisten tiedonintressien mukaisten tarkasteluiden voi ajatella syntyneen näin. Etnometodologia ja konstruktivismi voidaan ajatella fenomenologisten konstituutiotarkasteluiden metodologisiksi perillisiksi. Schützillä on eittämättä edelleen potentiaalia nykyisissä mielekkyyssyhteyksissä.

Osallisuus toisten sielunelämään

Myötäsyttyisen sosiaalisuuden sijaan on mielenkiintoisempaa ajatella, että

Minä voi aluksi käsitellä vain omia elämyksiään. Jonathan H. Turner on teoksessaan *Face to Face* (2002) ansiokkaasti korostanut, että me olemme pikemminkin erillisiä *apes* kuin myötäsyttyisesti sosiaalisia *monkeys*. Miten *apes* konstruoivat sosiaaliset suhteensa?

Schütz yltää yksityiskohtaisuuteen, jota ei missään nykypäivän ihmistieteiden kirjoissa enää muisteta, kun hän kuvaa, miten me erillisyydestämme huolimatta voimme olla osallisia toistemme maailmaan. Hän ohittaa Sinän ylipäänsä rakentumisen Minässä transsendentaalifilosofian vaikeana ongelmana: ”jokaisen yksittäin otetun Minän tietoisuudesta sanottu pätee myös Sinän tietoisuuteen” (19). Sinän keho on se Minälle havainnoitavissa oleva näyttämö, jolla Sinän elämykset ja sielunelämä saavat ilmaisunsa. ”Oman mielen ulkopuolelle toisten elämyksiin suuntautuvilla akteilla” havaintomme voi koskea toisten elämyksiä, ei vain heidän fyysistä kehoaan (186). Vaikka elämyksemme toisten teoista ja toisten tarkoittamasta subjektiivisesta mielestä rakentuvatkin hänen kehonliikkeitään koskevista (objektiivisista) havainnoista, tulkitsimme itsellemme, että havainnot sisältävät mieltä.

Toimijan tarkoittama subjektiivinen mieli on vain hänen tietoisuutensa aktien tuottamaa. Se on elämyksen liittämistä merkitysyhteyksiin. Siksi toimijan tarkoittamaan subjektiiviseen mieleen ei ole mitään välitöntä yhteyttä. Kuitenkin kasvokkaisessa Sinä-suhteessa ympäristö on yksi. Jokainen minun joillakin tulkintakaavioilla suorittamani merkityksenanto voidaan liittää samaa *duréen* osaa koskevaan sinun elämykseesi ja näin merkitys konstituoituu intersubjektiivisena tapahtumana.

Minän on mahdollista havainnoida ei vain Sinän päättynyttä toimintaa (merkityksellisinä tekoina) vaan Sinän kestossa ilmenevää toimintaa. Eräällä tapaa Minä voi Sinän kestoa koskevan aktin ansiosta nähdä myös, miten Sinä näkee Minän kestossaan elämyksien virtaa kehollaan ilmaisevana *alter egona*, toiseksi vieraaksi minuudeksi tulkittuna. Kaiken

lisäksi läsnäolevalle toiselle voin esittää kysymyksiä, intentionaalina viestintätekoina. Silti toisen tarkoitamat toiminnan merkitykset jäävät vain hänen Minälleen loppuun asti tavoitettavissa oleviksi. Täyttää toisen sielunelämää koskevaa varmuutta ei voi saavuttaa.

Schütz tekee näkyväksi, miten me toisen elämyksiä koskevan havainnointimahdollisuutemme pohjalta, yhteisen tajunnanulkoisen ympäristön ja yhtäaikaisen kestomme ansiosta, tuotamme osallisuutta toisen sielunelämään. Me elämme lähimaailmallisessa (läsnäolevaa havainnoivassa) suhteessa sekä samalla kanssamaailmallisessa suhteessa, jossa tietomme toisen elämyksistä on välittynyttä tai jossa meillä ei ole tietoa toisen elämyksistä.

Välityksistä sosiaalisuhdetta aliarvioitu

Nykypäivän teemana ovat olleet ennen muuta erot siinä, miten elämä ajatellaan. Schütz näkökulmasta mielenkiintoinen kysymys on, miten kanssamaailmallinen sosiaalinen suhde, vaikkapa koko moderni talous, rakentuu elämysten näkökulmasta. Viime aikoina on verkostoja tarkasteltaessa esitetty hauska ajatus, että kuuden askelen ketjulla (minä tunnen x:n, x tuntee y:n...) kaikki maailman ihmiset ovat tuttuja keskenään. Duncan Watts testaa väitettä verkostanalyysillä. Schütz perusteella ihmisyyhteys ei olisi vain tyyppityneiden suhteiden vähäsisältöinen verkosto, vaan ihmiskunnan elämykset olisivat olennaisesti yhteisiä. Tämän ansiosta Émile Durkheimin naiivi ajatus kollektiivitajunnasta voisi saada täysin uuden tulkinnan yksilöiden muodostaman hermoverkoston kaltaisena osallisuutena toisten elämyksiin. Yhtä lailla Mark Granovetterin kiinnostuksen kohteena olevien ”heikkojen linkkien” arvo voisi entisestään nousta. Nehän ovat usein lähimaailmaa, rikasta kasvokkaista kanssakäymistä. Juuri tässä voi olla yllättävän vahvojen Me-suhteiden huomaamatta jäänyt konstituutio ja siis monikulttuurisen, alueellisesti eriytyneen ja lukuisilla

muilla tavoilla segmentoituneen ihmiskunnan toivo. Me voimme kokea aikalaisemme elämismaailman tasolla.

Jokaisella Minällä on ehkä vain valospotin kaltainen lähimaailma. Silti kaikkien suhteiden koostumalla voi olla yllättäviä samaa todellisuutta rakentavia ominaisuuksia kanssamaailman tasolla sekä suhteessa menneisyyteen. ”[H]amasta ihmiskunnan historian alusta tähän päivään on ollut olemassa niin sanokseni jatkuva me-suhde. Sen osapuolet toki vaihtuvat, se saa mitä moninaisimpia sisältöjä ja sen konkretisoitumamuodot vaihtelevat loputtomasti – silti se säilyy me-suhteena läpi historian.” (381)

Schütz tapa ymmärtää menneisyys ja sitä tulkitseva tiede on äärimmäisen kiintoisa laajennus syvyyssuuntaan. Meillä on sen mukaan mahdollisuus muodostaa suhtautumissuhde menneisyydeksi muuttuneisiin päättyneisiin tekoihin. Schütz ajatusta soveltaen ei ole mitään ihmeellistä siinä, jos me voimme vieläkin jossain määrin kokea, miltä Sokrateesta tuntui kumota myrkkymalja. Sanoessamme, että meillä on tietoa antiikin maailmasta, me vähätelämme suhdettamme menneisyyteen, joka pikemminkin on osa meidän maailmaamme kokemuksenkin tasolla.

Erityistieteelliselle sosiologiallekin tärkeä

Weberin toiminnan analyysi viedään pitemmälle kuin mihin Weber pääsi. Schütz erittelee inhimillisen toiminnan jotta-vaikutinta (*Um-Zu*). On jonkinlaista tragiikkaa siinä, että positivismi välillä kavensi syyperäisyysajattelun ”vaikuttavaan syyhyyn” ja julisti pannaan Schütz kaltaisen toimintaa koskevan ajattelun teleologisena selityksenä. Schützille jotta-vaikutin ”on se jo nyt tulevaisuudessa toteutuneeksi suunniteltu teko, jonka suhteen toiminta ohjautuu.” Kun ajattelen istahtavani pöydän ääreen pizzaa syömään, ajattelen sitä varten keinoina tarvittavaa erilaista toimintaa puhelinnumeron kaivamisesta soittamiseen ja maksamiseen.

Teko (pizzan syöminen mukaan lukien kaikki siihen liittyvä) antaa mielekkyyssyhteyden tietyille elämyksilleni tehden niistä toimintaa. ”[T]oiminnan mieli on etukäteen suunniteltu teko” (114). (*Handlung* käännetään tässä elämysten kokonaisuutta tarkoittaen teoksi, *Handeln* toiminnaksi. Käännöksessä piilee sekaannuksen mahdollisuus, mutta Schütz tekee asian esimerkeillään täysin selväksi.) Jopa silloin kun väliin tulevat seikat poikkeuttavat minua, toimintani ohjautuu teon edustaman jotta-vaikeuttimen suhteen. Ilman sitä ei sosiaalista toimintaa voi analysoida.

Yhtä elegantisti Schütz tunnistaa aidon koska-vaikeuttimen menneisyyteen suuntautuvalla katseella mielekkyyssyhteydestä. Siihen liittyy perin painava kysymys, ovatko jonkin nykyhetken kontingentit, siis myös-toisin-mahdolliset teot aitoja valintoja. Tekohan rakentuu kuitenkin aina vain yhtenä kestona esiintyvässä Minän elämysten virrassa. Ratkaisu on suunnitelman konstituutiosta, mitä tarkastellaan jälkikäteisellä katseella.

Schütz teemoja (toista minuutta koskevan suhtautumisemme joutumisesta tyypittyneen suhtautumisen varaan) on jatkettu ansiokkaasti. Vuorovaikutusanalyysia lukevalle tulee helposti mieleen sosiologisen rooliteorian hahmotelma. Schütz ei kuitenkaan pysähdy tähän. Tieteen tehtävä on käsitellä kaikkia kanssa-maailmallisia, subjektiivisten merkitysten välille rakentuvia objektiivisia muodostumia kuten oikeutta. Kun viime aikoina kuluttaja on halunnut tietää hyödykkeen valmistusprosessin, hän haluaa schütziläisittäin muuttaa tyypittyneen, kanssa-maailman sosiaalisen suhteen (objektiivisen merkityksen) kanssaihmissuhteeksi. Sosiaalimaailman suhteessa toisena osapuolena on alter ego. Schütz kannalta meidän tulisikin kysyä hyödykkeen tuotantolosuhteita tai kaupan reiluutta.

Veikko Pietilä on ryhtynyt hirmuiseen urakkaan uskaltautuessaan suomentamaan Schütz kirjan. On varmasti tarvittu pitkiä öisiä rupeamia, jotta Schütz monipolviset

lauseet on saatu rytmiltään toimiviksi. Kustantajien paine varmaan on johtanut suomen kielen suosimiseen silloinkin kun sivistyssana olisi ollut aika vakiintunut. Esimerkiksi artefakti toimii minusta paremmin kuin sinänsä hyvä sana ”teelmä”. Pahimpia teoreettisia haasteita ovat *Sinn* ja *Erlebnis*. Saksalainen kielipeli käyttää abstraktimpaa tasoa *Sinn*issä kuin suomalainen. *Erlebnis* on puolestaan vaikea kääntää niin, että mukana tulisi fenomenologian ja elämänfilosofian ajatusmaailmaa. Pietilä on onnistunut suomentamisessa käsitteäkseni niin hyvin kuin tehtävässä ylipäänsä voi onnistua. Käännösratkaisuilla on hyvät perusteet. Käännös on erittäin hyvin asiauskollinen. Jokapojan suosikkipokkaria teoksesta ei ehkä Suomessakaan tule, mutta suomennos antaa uusille lukijoille mahdollisuuden paneutua Schütz tutkimuksiin tai rikastaa omaa maailmankuvaansa. Tapio Aittolan Jälkisanat istuttaa teoksen napakasti kontekstiinsa.